

Nedotisk na sešitku Švejk - zajímavá vada nebo padělek?

Jakékoliv odchylky na nových známkách České republiky budí velkou pozornost specializovaných i studijních sběratelů a badatelů, z níž pak často vyplývají i poměrně vysoké ceny, kterých tyto speciality dosahují na našem trhu. Dokonce se dá říci, že ve srovnání s obdobnými zajímavostmi z období ČSR I a II jsou ceny materiálu České republiky leckdy i vyšší, což je způsobeno tím, že zájem o ně často převyšuje nabídku.

FRANTIŠEK BENĚŠ

A kde je koupěschopná poptávka, tam samozřejmě nemohou chybět tradiční příživníci na našem oboru - padělatelé. A tak jsme se za deset let české známkové tvorby stačili setkat například s aršíky a přepážkovými listy s padělanou

dvojitou perforací nebo s dodatečně zhotovenými přesahujícími perforačními otvory, s falzy příležitostných tisků, s padělanými přitisky na dopisnicích, s falešnými destičkami známkových sešitků a v neposlední řadě i s dlouhou řadou známek odbarvených, u nichž byly různými způsoby změněny barvy či odstraněna část jejich obrazu.

Není tedy divu, že si sběratelé zvykli chovat se při nákupu specialit ČR daleko opatrněji, než tomu bylo v minulosti. Ke každé nově objevené odchylce nyní přistupují mnohem zdrženlivěji a před zařazením do sbírky ji podrobují zevrubnému zkoumání.

A právě s takovým přístupem se setkal i nedávno předložený známkový sešitek 8x 6 Kč Osudy dobrého vojáka Švejka z roku 1997, na jehož sešitkovém listu se nachází poměrně velký nedotisk ocelotiskové barvy. Objeven byl v Brně a jeho nálezkyně - profesionální obchodnice s poštovními známkami - uvádí, že si jej povšimla při prohlídce původního (zapáskovaného) balíčku sešitků, zakoupeného od pošty (v pražské HÚP).

Na třech známkách sešitkového listu se nacházejí nedotisky - největší pak na posledním známkovém poli, kde v horní části chybí část posledního písmene A slova „Republika“, skoro celá horní linka rámujiící kresbu, a vpravo pak slovo „Osudy“ a horní část slova „dobrého“.

Takovýto výrazný nedotisk samozřejmě vzbudil mezi sběrateli pozornost a objevili se i zájemci o jeho koupi. Při podrobnější prohlídce však někteří badatelé poukázali na to, že papír v místech s vynechaným tiskem se jeví odlišný od svého okolí - jako poněkud matnějšíš vodorovný pruh táhnoucí se zprava středem sešitkového listu, mezi jeho ZP 4 a 8 a zasahující až mezi ZP 3 a 6. Právě podoba této odlišnosti vedla k úvaze, zda ve skutečnosti nejde o stopu po padělaní, konkrétně po gumování, kterým byla část obrazu známek odstraněna. Toto podezření posílila prohlídka pod UV lampou, při níž se ukázalo, že luminiscence v místě tohoto matného pruhu (a tedy i nedotisku) se jeví výrazně odlišně od luminiscence v jeho okolí.

Zřejmě i proto se sešitek nepodařilo prodat v jedné z brněnských aukcí (byl stažen) a jeho majitelka se obrátila na Zkušebnu Domu filatelie se žádostí o posouzení pravosti.

Legenda o původu nálezce

Ještě než se dostaneme k vlastnímu sešitku, podívejme se na argument mající podporovat jeho pravost - na tvrzení, že sešitek pochází z původního, zapáskovaného balíčku, dodaného poštou. Má, nebo nemá takovéto tvrzení hrát při znaleckém rozhodování svou roli? Na tuto otázku si jistě každý znalec musí odpovědět sám. Můj názor je přítom jednoznačný: svědomitý znalec by na žádné takovéto legendy, doprovázející předloženou známku, rozhodně neměl brát zřetel. I pokud bychom autorům takových tvrzení důvěřovali sebevíc (což je shodou okolností tento případ), ba dokonce i kdybychom takovýto nález učinili osobně, nelze to při formulaci znaleckého závěru vzít v potaz. Důvodem je skutečnost, že každý znalecký výrok by měl být přezkoumatelný, což uvedení argumentu samozřejmě neumožňuje (nemluvě o riziku omylu či nedorozumění na straně nálezce).¹⁾

Prohlídka v denním a v umělé světlo

A nyní se už podívejme na samotný sešitek. Při prohlídce v šikmém denním i šikmém umělém (žlutém a bílém) světlo jsem konstatoval, že v pravé části jeho sešitkového listu se skutečně nachází asi 10 cm dlouhý vodorovný pruh o šířce zhruba 7 mm, táhnoucí se zprava doleva od poloviny pravého okraje, přes ZP 4 a 8 a oba kupony a končící zhruba v polovině ZP 3 a 6. Pruh prochází v polovině listu, mezi známkami, a je orientován poněkud šikmo - jeho pravá část je o něco níže než část levá. V uvedeném pruhu se povrch papíru jeví jako méně lesklý a pod lupou jako drsnější, než je tomu v jeho okolí. V místě pruhu se nachází výrazný nedotisk černé ocelotiskové barvy a menší nedotisky modré hlubotiskové barvy.

¹⁾ Typickým ukázkou toho, proč obdobné argumenty není možno brát v potaz, je zkušenost znalců, obchodníků, ale i sběratelů, kteří se často setkávají s tím, že jim někdo předloží např. upotřebenou nezoubkovanou známku 20 h Hradčany červená, ze z úzkými okraji a tvrdí, že rozhodně nemůže být padělaná, protože ji přece našel na půdě v krabici bezcenného balíčkového zboží, která tam ležela po pradědečkovi už z dob první republiky. Skutečnost je přítom taková, že z haléřové zoubkované známky se někdo kdysi dávno pokusil odstřížením perforace vyrobit mnohem dražší variantu nezoubkovanou, a když pokus dopadl neslavně, odhodil ji mezi balíčkové zboží, kde ji pak někdo po desítkách let opět objevil (a je svaře přesvědčen, že vzhledem k okolnostem jejího nálezce prostě musí být pravá).

Povrch papíru sešitkového listu se v šikmém světle jeví jako mírně lesklý, se zřetelnou strukturou - rastrem tvořeným silnějšími vodorovnými a tenčími svislými linkami, které jsou na rozdíl od svého okolní matné (mezery mezi svislými linkami jsou menší než mezi vodorovnými).

Podíváme-li se na zadní stranu sešitkového listu, jeví se jeho povrch (včetně lepu) v šikmém světle jako matný, a i zde můžeme pozorovat rastr (popsaný už na přední straně), který se tu však na rozdíl od přední strany - kde se projevoval rozdíl v lesku - jeví jako výrazně plastičtější (při zvětšení na povrchu papíru vidíme vystouplá a prohloubená místa). V místě, kde se na přední straně nachází pruh s nedotiskem, se i na zadní straně nachází menší a slaběji znatelný pruh, na němž je popsána plastičnost rastru poněkud zeslabená.

Prohlídka v UV záření

Při prohlídce pod UV lampou (v UV záření o vlnové délce 366 nm - modrá trubice) je vidět, že na přední straně sešitkového listu tvoří žlutá fluorescence v zásadě stejný rastr, jaký jsme pozorovali v denním světle (linky jsou světlejší - žluté, místa mezi nimi tmavší).

Detail SL s nedotiskem a s naznačením místa, kde (v UV záření) fluorescence tvoří souvislou žlutou plochu.

Výjimkou je pouze popsany pruh na přední straně, v němž fluorescence tvoří víceméně souvislou (slitou) žlutou plochu bez zřetelných linek rastru.

Zadní strana sešitkového listu se v UV záření jeví jako homogenní plocha tmavěji (šedo)žluté barvy, bez opticky zřetelného rastru (resp. se tento rastr jeví jako plastický, tedy obdobně jako v denním světle).

Několik slov o luminiscenci

Jistě ne všichni čtenáři jsou blíže obeznámeni s problematikou luminiscence papíru našich známek, a proto by možná nyní neškodilo se o ní alespoň stručně zmínit. Obecně se dá říci, že z hlediska optických vlastností v UV záření rozeznáváme dvě hlavní skupiny známkových papírů: bez záměrné příměsi opticky aktivních látek (označovanou jako bp) a se záměrnou přísadou opticky aktivní (luminiscenční) látky - opticky zjasňující (oz), fluorescenční (v závislosti na druhu použitého luminoforu se takový papír označuje jako fl1, fl2 a fl-švédský /slovenští specialisté používají název fl3/- u něj se na rozdíl od obou předešlých druhů luminofor aplikuje nátěrem) nebo fosforescenční (ph).

Papír námi zkoumaného sešitkového listu je tzv. papír fl-švédský. Zjednodušeně se dá říci, že původně šlo o papír bp (s případnou nezáměrnou příměsí oz), opatřený nátěrem luminoforu vykazujícího fluorescenci (v UV záření emituje žluté popř. žlutozelené světlo). Nátěr je prováděn jako jedna z fází výroby (resp. úpravy) papíru.

Zkoumání pod mikroskopem

Jako další postup při zkoumání pravosti jsem zvolil prohlídku povrchu papíru a tisku ve větším zvětšení. K tomu jsem použil binokulární mikroskop se 30- a 60násobným zvětšením. Na přední straně sešitkové-

ho listu nebyly v místě zmíněného pruhu s nedotiskem viditelné žádné stopy po manipulaci (tedy např. odřeniny po gumování, porušená vlákna na povrchu papírové hmoty apod.). Zakončení linek obrazu známky, tvořených ocelotiskovou barvou, je v místě nedotisku (např. na vrcholku čepice) přirozeně zaoblené a nevyskytují se zde žádné stopy jejich poškození.

Závěr

Z uvedených poznatků vyplývá, že nedotisk černé ocelotiskové a modré hlubotiskové barvy nebyl způsoben dodatečným (záměrným či nezáměrným) zásahem, ale je tiskovou nahodilostí, a sešitkový list je tedy pravý.

V této fázi poznání si přirozeně musíme položit otázku, jak ke vzniku nedotisku došlo a proč je v jeho místě odlišná luminiscence a povrch papíru?

Badatelé, kteří sešitek zkoumali před námi, vycházeli z předpokladu, že uvedené odlišnosti musí být důsledkem manipulace v místě údajného nedotisku. Ve skutečnosti je tomu právě naopak - nedotisk je přímým důsledkem uvedených odlišností!

Už jsme si řekli, že papír použitý pro tisk emise není zcela rovný, na jeho povrchu se nacházejí vystouplá a prohloubená místa, tvořící rastr. Při natírání povrchu papíru luminoforem (vykazujícím fluorescenci) se v prohloubených místech zachytilo luminoforu více než na místech vystouplých (tím vznikl rastr viditelný v UV záření). V místě pruhu s nedotiskem však rastr prakticky schází a povrch papíru je prohloubený, v důsledku čehož se tu vytvořila souvislejší plocha silnější vrstvy luminoforu. A právě tato silnější vrstva luminoforu se při tisku chovala odlišně od míst s vrstvou standardní - neumožňovala přilnutí barvy, která se tak nepřenesla z tiskového válce na povrch papíru. Pro snazší představu - je to jako když píšeme propisovačkou (tedy tlakem přenášíme barvu na papír) a narazíme na mastné místo, kde nám propisovačka přestane psát (a k přenosu barvy tedy nedojde).

Kontrolu tohoto závěru si může každý sběratel udělat sám. Prakticky na každém sešitkovém listu této hodnoty totiž najdeme řadu malých přerušení ve svislých linkách rámečku obrazu. Podíváme-li se na ně v UV záření, zjistíme, že v tomto místě obvykle prochází vodorovná linka rastru luminoforu, neboli je zde jeho silnější vrstvička, na niž nepřilnula tisková barva.²⁾

Možná teď někoho napadlo, zda jsme otázkám pravosti jednoho známkového sešitku s nahodilým nedotiskem nevěnovali až neuměrně mnoho pozornosti. Vždyť jde o jediný dosud známý kus, jehož výskyt pro naprostou většinu sběratelů nemá žádný význam - proč se mu tedy tak obsírně věnovat?

Odpovědí je skutečnost, že stejný papír byl použit k tisku i dalších českých emisí, a pokud na něm byl doložen takovýto nedotisk, není vyloučeno, že by se mohl vyskytnout i jinde. Už proto se vyplatí mít oči otevřené a pozorně prohlížet obrazy svých známek. ■

²⁾ K nepřilnutí dochází snáze v tenkých linkách, z nichž je z desky přenášeno malé množství barvy; v místech s masivnějším přenosem barvy (např. silnější a plastičtější linky) se její nepřilnutí (nedotisk) vyskytuje méně často.